

“ИҚТИСОДИЙ ЖИНОЯТЛАРНИ ПРОФИЛАКТИКА ҚИЛИШ: ЎЗБЕКИСТОНДАГИ АМАЛДАГИ ҲОЛАТ ВА ҲУҚУҚИЙ МЕХАНИЗМЛАР”

*Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси 3-ўқув курси 310-гуруҳ курсанти
Ихтиёров Азизбек Ихтиёр ўғли*

*Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси Давлат-ҳуқуқий фанлар ва инсон
ҳуқуқларини таъминлаш кафедраси ўқитувчиси, майор
Ниматов Шерзод Ниматжонович*

Аннотация

Ушбу мақолада Ўзбекистонда 2024 йилда содир этилган иқтисодий жиноятчилик статистикаси ва уларнинг ижтимоий-иқтисодий оқибатлари таҳлил қилинди. Иқтисодий жиноятларнинг долзарб жиҳатлари, шу жумладан коррупция, киберҳужумлар ва молиявий фирибгарликлар хусусиятлари ўрганилди. Ўзбекистон Республикасининг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги Қонунининг иқтисодий жиноятларга қарши курашдаги аҳамияти ҳамда ҳуқуқ-тартибот органлари, айниқса профилактика инспекторларининг вазифалари ва роли таъкидланди. Шунингдек, профилактиканинг ҳуқуқий, ижтимоий ва ташкилий механизмлари ҳамда коррупцияга қарши миллий стратегиялар ҳақида маълумотлар келтирилди. Мақола иқтисодий жиноятларнинг олдини олишда замонавий профилактика усуллари ва ҳуқуқий тарғиботнинг муҳимлигини кўрсатади.

Калит сўзлар:

Иқтисодий жиноятчилик, коррупция, профилактика инспекторлари, ҳуқуқбузарликларни профилактика қилиш, ички ишлар органлари, киберҳужумлар, ҳуқуқий тарғибот, ўзбекистон, жиноят статистикаси

Жамият тараққиётида ҳуқуқ-тартибот тизимининг самарали фаолияти муҳим аҳамият касб этади. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 2020 йил 28 январдаги "Жиноятчиликка қарши курашиш ва жамиятда хавфсизликни таъминлаш соҳасидаги чора-тадбирларни такомиллаштириш тўғрисида"ги фармонларидан бирида таъкидлаганидек: "Ҳар бир инсон ҳаёти ва шаънини ҳимоя қилиш, жиноятчиликка қарши самарали чоралар кўриш, жамиятда тинчлик ва осойишталикни мустаҳкамлаш — давлатимиз сиёсатидаги устувор вазифалардан биридир. Жиноятчиликка қарши курашиш, ҳуқуқбузарликларни олдини олиш ва жиноят содир этган шахсларни жамиятга қайта мослаштириш масалалари давлат сиёсатида устувор вазифалардан бирига айланди¹. Шу боис, жиноят содир этган шахсларни жамиятга қайта интеграция қилиш, уларни қайта жиноятга йўл қўймаслик учун профилактика тадбирларини самарали амалга ошириш зарурлиги кун тартибда турибди.

2024 йилда Ўзбекистонда жами 132,298 та жиноят қайд этилган. Бу кўрсаткич 2023 йилга нисбатан 27.1% га ошган². 2022 йилда давлат статистикаси 105,215 та жиноят содир бўлганини ва уларнинг энг кўп қисми иқтисодий фаолиятга қарши, хўжалик фаолияти, бошқарув органлари фаолиятига қарши жиноятлар эканлигини кўрсатади³. 2024 йилда мансабдор шахслардан 4,906 нафари жиноий жавобгарликка тортилишига сабаб бўлган, бу 2023 йилга нисбатан 37.2% кўпроқ. Ушбу жиноятлар натижасида давлат ва жамоат манфаатлари учун келтирилган зарар тахминан 3.61 трлн сўм бўлган (бу 2023 йилга нисбатан 2.3 марта кўп)⁴. 2019 йилда ахборот технологиялари орқали содир этилган жиноятлар сони 863 тани ташкил этганда, 2024 йилда бу

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 28 январдаги ПФ-5948-сонли Фармони, расмий веб-сайт — <https://president.uz>

² https://www.uzdaily.uz/en/the-number-of-crimes-in-uzbekistan-in-2024-exceeded-132000-cases/?utm_source=chatgpt.com

³ https://rost24.uz/uz/news/1551?utm_source=chatgpt.com

⁴ https://www.gazeta.uz/en/2025/01/29/official-crimes/?utm_source=chatgpt.com

кўрсаткич 58,800 тагача етиб, 62 хил турда содир этилган. Шу йилда банк карта маълумотларига оид фирибгарлик, маълумот ўғирлаш ва бошқа хужумлар орқали фуқароларнинг моддий зарар кўриши ҳажми катта бўлган⁵. Мана шу статистикаларнинг асосида, иқтисодий жиноятчиликнинг долзаблиги бир неча жиҳатлардан келиб чиқади. Масалан *Иқтисодий зарар ва давлат манфаатларига таҳдид*–Мансабдорлар томонидан содир этиладиган коррупция каби жиноятлар давлат бюджетини, халқ ресурсларини зарарлантиради. 2024 йилда коррупциядан келган зарар 2.81 трлн сўмни ташкил этди, бу давлат учун муҳим маблағлар⁶. ***Ижтимоий адолат ва ишончнинг бузилиши.*** Мансабдор шахслар ва давлат институтларида коррупциянинг ҳудудий ва секторли кўринишда пайдо бўлиши, халқда давлат органларига ишончни пасайтиради. Бу иқтисодий фаолиятга, хорижий инвестицияларга салбий таъсир кўрсатиши мумкин. ***Ҳуқуқий ва назорат тизимининг мувофиқлигини талаб қилиш.*** Киберхужумлар ва технологиялар орқали фирибгарликлар тез ўсаётганлиги, уларни профилактика қилиш ва ҳуқуқни муҳофаза этувчи органлар фаоллигини кучайтиришни зарур қилади. Ахборот хавфсизлиги, ҳуқуқий нормалар, назорат механизмлари устувор бўлиб қолмоқда. ***Ҳудудий таъсири ва тенгсизлик.*** Ҳар бир вилоят/шаҳарда коррупция ва иқтисодий жиноятлар масштаби турлича. Масалан, Андижонда зарар катта бўлган, Тошкент ва Наманганда ҳам юқори кўрсаткичлар бор, демак минтақавий муаммолар мавжуд. ***Технологик ривожланиш ва янги таҳдидлар.*** Киберхужумлар ва фирибгарликларнинг турлари кўпаймоқда. Бу, нафақат моддий зарар, балки фуқароларнинг шахсий маълумотлари, ҳукумат маълумотлари хавфсизлигига оид хавфни келтириб чиқаради.

⁵ https://yuz.uz/en/news/v-uzbekistane-chislo-kiberprestupleniy-za-poslednie-pyat-let-vroslo-v-68-raz?utm_source=chatgpt.com

⁶ https://tashkenttimes.uz/national/16059-corruption-related-crimes-and-damage-caused-by-them-on-the-rise?utm_source=chatgpt.com

Ўзбекистонда ҳозирги вақтда иқтисодий жиноятларга, коррупция ва яширин иқтисодиётга қарши олиб борилаётган бир қатор асосий чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Жумладан Қонунчиликни такомиллаштириш доирасида Бош прокуратура ҳузуридаги Иқтисодий жиноятларга қарши курашиш департаментига тергов ўтказиш бўйича ваколатлар берилмоқда, яъни у ўзи мустақил тергов қиладиган идора сифатида фаоллаштирилмоқда⁷. Иқтисодий жиноятларга қарши курашиш тизими такомиллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида⁸ги қонун лойиҳаси муҳокама қилинмоқда⁸. Коррупцияга қарши миллий дастурлар ва стратегиялар доирасида “National Anti-Corruption Strategy 2030” (Коррупцияга қарши Миллий Стратегия 2030)ни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш режалари белгиланган⁹. Ҳамкор давлатлар ва халқаро институтлар билан тажриба алмашиш, коррупция хатарларини таҳлил қилиш, очиқ маълумотлар тизимини ривожлантиришга эътибор қаратилмоқда¹⁰. Парламент ва маҳаллий ҳокимиятлардаги назоратни кучайтириш йўналишида Парламент соҳасида коррупция хатарлари бўлган вазирлик ва идораларнинг фаолияти, бюджет маблағлари билан боғлиқ бўлганларида ҳуқуқий ва амалий назорат олиб бориладиган механизмлар такомиллаштирилмоқда. Ҳокимликлар, маҳаллий кенгашлар коррупциялик ҳолатларига қарши Ҳокимларнинг, маҳаллий раиси лавозимларига номзодлардан “антикоррупция режаси”ни тақдим этишини талаб қилиш каби янги механизмлар киритилмоқда.

⁷ https://www.gazeta.uz/uz/2024/01/16/departament/?utm_source=chatgpt.com

⁸ https://www.uzdaily.uz/uzc/qonun-bilan-iqtisodiy-jinoyatlarga-qarshi-kurashish-tizimi-yanada-takomillashtirilmogda/?utm_source=chatgpt.com

⁹ https://uza.uz/en/posts/the-president-of-uzbekistan-announces-several-essential-initiatives-in-the-fight-against-corruption_549871?utm_source=chatgpt.com

¹⁰ https://yuz.uz/en/news/ozbekiston-prezidenti-korrupsiyaga-qarshi-kurashish-sohasida-qator-muhim-tashabbuslarni-ilgari-surdi?utm_source=chatgpt.com

Жиноят — қонун билан тақиқланган, айбли ижтимоий хавфли қилмиш (ҳаракат ёки ҳаракатсизлик), жазо қўллаш таҳдиди билан жиноят деб тан олинади¹¹. Иқтисодиёт соҳасидаги жиноятлар — иқтисодий фаолият билан боғлиқ, иқтисодий муносабатларни бузувчи, мулкка зарар келтирувчи, давлат ресурсларини ёмон фойдаланиш, солиқ, божхона, бизнес фаолиятини одатдаги тартибда амалга оширишни тўсиб қўйиш каби қирувчи ҳуқуқбузарликлардир. Уларнинг айрим хусусиятлари қуйидагилар: Бу жиноятлар кўпинча моддий (молиявий) чидарлик билан боғлиқ; Улар кўп ҳолларда фирибгарлик, фириблик, ҳужжатларни сохталаштириш, фириблик, должниклик ва бошқа молиявий операциялар орқали амалга оширилади; Иқтисодиёт соҳасидаги жиноятлар давлат ва жамият манфаатларига жиддий зарар келтириши мумкин; Жиноятни ташкил этишда одатда жиноятчиларга мураккаб йўллар, қонуний ва номаълум кўринишдаги схемалар, яшириш чоралари қўлланади; Қриминал жиноятчилар кўпинча ноаён фаолият юритади, ёпиқ ёки тузилмасга ўхшаш ташкилотларда амал қилади. Бу жиноятлар одатда шахс ёки гуруҳнинг иқтисодий манфаатларни ошириш, давлат ресурсларини ёмон фойдаланиш, солиқ тўловларидан қочиш, тижорат рақибларини зарарлаштириш ва бошқаларни ўз манфаатига хизмат қилиш мақсадида содир этилади.

Жиноят кодексида иқтисодиёт соҳасидаги жиноятлар махсус нормаларда белгиланган. Қуйида уларнинг баъзилари ва категориялари: *Ижтимоий хавфи даражасига кўра жиноятларнинг классификацияси* Жиноятлар — ижтимоий хавфи катта бўлмаган, унча оғир бўлмаган, оғир, ўта оғир турларга бўлинади. Иқтисодиёт соҳасида содир этилган жиноятлар ҳам уларнинг зарар миқдори, куч ишлатиш шакли ва содир этилиш усулига қараб шулардан бир тоифа остига киради. *Баъзи махсус иқтисодий жиноятлар* Жиноят кодексида (ва доимий амалдаги қонунчиликда) иқтисодий жиноятларнинг қуйидаги турлари

¹¹ <https://www.lex.uz/acts/111453>

муайян назарда тутилган: Хўжалик юритувчи субъектларнинг фаолиятига нотўғри аралашиш (бир вақтларда текширишлар, давлат муассасаларининг назоратини қонунга хилоф тарзда қўллаш) — масалан, ЖК 192²-моддаси (бизнес субъектларининг молия хўжалик фаолиятини текшириш тартибини бузиш)¹² Солиқ тўловлари, таъминот ва мажбурий тўловларни тўлашдан бўйин товлаш; Божхона қонунчилигини бузиш, ташқи иқтисодий фаолиятдаги қонунбузарликлар; Хўжалик ва бизнес фаолиятини лицензиялаш ёки рухсатнома талаб қиладиган фаолиятни лицензиясиз амалга ошириш” Молиявий фириблик, бюджет ресурсларини ёмон фойдаланиш, давлат мансабдор шахсларининг коррупция жиноятлари; Иқтисодиёт соҳасидаги жиноятлар кўпинча коррупция билан боғлиқ бўлади — мансабдор шахсларнинг ўзига ёки атрофдагиларга имтиёз бериш, тенгсиз шартлар яратиш ва мулкий фойда олиш сабабли. Ўзбекистонда коррупция жиноятлари учун алоҳида нормалар киритилмоқда ва улар учун жазолар қаттиқлаштирилмоқда¹³.

Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 14 май кундаги “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида” Қонун ҳуқуқбузарликларни олдини олиш (профилактика) соҳасидаги муносабатларни тартибга солади¹⁴. **Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тушунчаси**, яъни ҳуқуқ-тартиботни сақлаш ҳамда мустаҳкамлаш, ҳуқуқбузарликларни аниқлаш, уларга барҳам бериш, шунингдек ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш, бартараф этиш мақсадида қўлланиладиган ҳуқуқбузарликлар умумий, махсус, якка тартибдаги ва виктимологик профилактикасининг ҳуқуқий, ижтимоий, ташкилий ва бошқа чора-тадбирлари тизими. Ҳуқуқбузарликларнинг турлари

¹² https://www.norma.uz/uz/bizning_sharhlar/biznesni_notugri_tekshirdingmi_-_jinoyat_kodeksi_buyicha_javob_berasan?utm_source=chatgpt.com

¹³ https://www.tashkenttimes.uz/national/10857-uzbekistan-to-harshen-punishment-for-corruption-crimes?utm_source=chatgpt.com

¹⁴ <https://www.lex.uz/acts/111453>

— умумий профилактика, махсус профилактика, якка тартибдаги профилактика ва виктимологик профилактика. Қонунда профилактиканинг *асосий вазифалари* белгилаб берилган, масалан • шахснинг ҳуқуқлар, эркинликлари ва қонуний манфаатларни ҳимоя қилиш; жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни шакллантириш, ҳуқуқбузарликларнинг сабаблари ва шарт-шароитларини ўрганиш ва уларни бартараф этиш, ҳуқуқбузарлик содир этган шахсларни, жиноятчиликка мойил шахсларни, жабрланганларни ижтимоий реабилитация қилиш ва мослаштириш. Шунингдек, қонун профилактика соҳасида иштирок этувчи органлар, уларнинг ваколатлари ва вазифалари, ҳамда уларнинг ўзаро ҳамкорлиги масалаларини ҳам белгилайди.

Иқтисодий жиноятлар — молия, бизнес, солиқ, божхона, валюта, бюджет ва корпоратив фаолият соҳаларида содир этиладиган жиноят ва ҳуқуқбузарликлардир. Қонун профилактикаси механизмлари ушбу соҳада жиноятчиликни камайтиришда катта аҳамиятга эга. Қуйида бу қонуннинг иқтисодий жиноятларга қарши курашдаги муҳим функциялари: *Сабаб ва шарт-шароитларни бартараф этиш*- Иқтисодий жиноятлар кўпинча коррупция, коррупцияли келишувлар, молиявий назорат танчиги, бюджет маблағларининг нопок йўлларда фойдаланилиши каби ҳолатларга боғлиқ. Қонун профилактика шаклида, агар шарт-шароитлар бўлмаса, жиноятларга майдон қолмаса — яъни коррупция даражаси юқори бўлмаган муҳит яратишга ёрдам беради. *Махсус ва якка тартибда профилактика* Иқтисодий соҳаларда махсус профилактика — мисол учун, қонунчиликка мувофиқ бизнес аудитлари, солиқ назоратлари, ички назорат тизимлари, коррупция хавфини баҳолаш ва назорат механизмлари. яъни ҳар бир бизнес, давлат ташкилоти ёки фуқаро учун кўзда тутилган механизмлар орқали уларнинг фаолиятидаги хавфлар алоҳида кўриб чиқилади. *Маъмурият ва назорат органларининг ваколатларни ривожлантириши* қонун ички ишлар, прокуратура, божхона, солиқ хизматлари ва бошқа идораларга профилактика соҳасида белгиланган

ваколатларни берган. Бу органлар жиноятларни фош этиш билан бирга, олдини олиш чораларини ҳам амалга оширади — назорат, мониторинг, тақиб ва хабардорлик механизмлари орқали. **Хуқуқий онг, хуқуқий маданиятни шакллантириш** иқтисодий жиноятларнинг олдини олишда аҳоли, тадбиркорлар жамияти ва давлат хизматчиларида хуқуқий маданият оширилиши муҳим. қонун тарғибот, хуқуқий таълим, ахборот кампаниялари, жамоатчилик иштирокини рағбатлантириш каби чораларни жўналтиради. **Ҳамкорлик ва мувофиқлаштириш** қонунча мустаҳкамланган органлар ўртасида ҳамкорлик — назорат органлари, хуқуқни муҳофаза қилувчи идоралар, суд, аудит ва жамоат ташкилотлари. Иқтисодий жиноятлар одатда бир нечта соҳаларга тегишли бўлади (солиқ, божхона, молия, контракт), шунинг учун мувофиқлаштириш муҳим.

Бундан ташқари қонун “хуқуқбузарликлар профилактикаси” тўғрисидаги умумий қонун бўлиб, профилактика институти ва механизмларини белгиловчи хуқуқий директрикага эга. Қонуннинг 10-моддасида ички ишлар органларининг хуқуқбузарликларни профилактика қилиш соҳасидаги ваколатлари аниқлаб берилган: унга кўра Ичи кишлар органлари *хуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги дастурларни ишлаб чиқиш, амалга оширишда иштирок этиши* мумкин. Улар криминоген вазиятни ўрганиш, мавжуд ресурслар, воситалар, қонунбузарликларни содир этиш шароитларини таҳлил қилиш вазифасини олади. Қонун 10-моддасида ички ишлар органлари хуқуқбузарликларнинг содир этилишига таъсир кўрсатувчи шарт-шароитларни аниқлаш ва бартараф этиш, хуқуқбузарликлар профилактикасини амалга ошириш вазифаларини олиш ёзилган. Шунингдек, ички ишлар органлари шахсларни профилактик ҳисобга олиш ва шулар билан боғлиқ чора кўриши мумкинлиги ҳам кўрсатилган. Бундан ташқари, Қонун (10-модда) ички ишлар органларининг профилактика соҳасидаги вазифаларини кенг қамровли қилиб белгилайди, жумладан: судланган ва

озодликдан махрум этилган шахслар, ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил шахслар, фаолияти тақиқланган ташкилотлар билан боғлиқ шахслар билан ишлаш; ҳуқуқбузарликлар профилактикасида иштирок этадиган бошқа органлар билан ҳамкорлик қилиш; Шу тарзда, Қонунда ҳуқуқ-тартибот органларига профилактика функциясини амалга ошириш учун қонуний замин яратиб берилган ва уларнинг профилактикага оид ваколатлари белгиланган. Қонунда “профилактика инспектори” деган махсус ном берилмаган бўлса-да, ички ишлар органларининг профилактика функциялари доирасида, уларнинг таркибида профилактика бўлинмалари, маълум ходимлар (инспекторлар) бу вазифаларни амалга оширади. Қуйида, Қонундан илҳомланган асосий йўналишлар асосида, ҳуқуқ-тартибот органларида профилактика инспекторларининг иқтисодий жиноятларни профилактикасидаги вазифалари ва аҳамиятини кўриб чиқаман: *Криминоген муҳитни таҳлил қилиш ва хавфларни аниқлаш* профилактика инспекторлари маҳаллий иқтисодий муҳитда қандай секторларда жиноятчилик эҳтимоли катта эканлигини аниқлайди, коррупция эҳтимоли мавжуд тармоқларни белгилайди, улар билан боғлиқ шарт-шароитларни таҳлил қилади. Ушбу вазифа Қонуннинг 10-моддасида ички ишлар органлари томонидан амалга оширилиши керак бўлган вазифалар рўйхатида кўрсатилган. *Ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва шарт-шароитларини бартараф қилиш* профилактика инспекторлари жиноятларга йўл қўяётган заифликлар (ихтисодий назоратсизлик, бухгалтерия назорати, молиявий оқимларни назорат қилиш механизмларининг бузилиши ва ҳоказолар) ни идентификациялаб, уларни йўқотиш йўлларини таклиф қилади ва амалга оширади. Қонунда “шарт-шароитларни аниқлаш ва бартараф этиш” вазифаси профилактика фаолиятининг бир қисми сифатида белгилаб қўйилган. *Профилактика ҳисобга олиш ва шахсий назорат* қонунда ички ишлар органларининг шахсларни профилактик ҳисобга олиш вазифаси борлиги қайд

этилган (Қонуннинг 10-моддаси). Иқтисодий жиноятларга мойил шахслар, коррупцияда айбланиши мумкин бўлганлар, олдинроқ айбланган шахслар ва шубҳали фаолият олиб бораётганлар профилактик ҳисобга олинади. Профилактика инспектори ушбу шахсларни кузатиб, уларда ҳуқуқбузарликлар содир бўлиш эҳтимолини камайтириш учун чоралар қўйиши мумкин. *Ҳуқуқий тарғибот, фуқаролар ва бизнес субъектлари билан ҳамкорлик* иқтисодий фаолият олиб бораётган ташкилотлар, тадбиркорлар, бухгалтерлар, мутахассислар билан ҳуқуқий тушунтириш, уларни чиндан назорат тизимларига жалб қилиш, очиклик ва шаффофликни таъминлаш тўғрисидаги тадбирларни ташкил қилиш. Қонуннинг асосий вазифалари орасида “*ҳуқуқий онг ва маданиятни юксалтириш, коррупцияга нисбатан мурасасиз муносабатни шакллантириш*” вазифаси киритилган. *Маълумот алмашинуви ва органлар билан ҳамкорлик* профилактика инспекторлари солиқ, божхона, аудит, молия, назорат органлари билан маълумот алмашиши, хавфли трансакциялар ҳақида биргаликда чора кўриши зарур. Қонунда ҳуқуқ-тартибот органлари “*бошқа орган ва муассасалар билан ҳамкорлик қилиш*” вазифаси белгиланган.

Иқтисодий жиноятларни профилактикада ҳуқуқ-тартибот инспекторларининг аҳамияти юқоридаги вазифаларни таҳлил қилиб, профилактика инспекторларининг иқтисодий жиноятларни олдини олишдаги муҳим аҳамияти қуйида шаклларда намоён бўлади: *Қонунбузарликка йўл қўйиши эҳтимолини камайтиради* кимдир қонунда белгиланмаган шарт ва имкониятлардан фойдаланишга ҳаракат қилса, инспекторлар уларни олдиндан аниқлаб, тузатиш чораларини амалга оширади. Бу жиноятчиликнинг содир бўлишини олдини олишга хизмат қилади. *Иқтисодий муҳитга инвестиция жалб қилиш ва ишончни ошириш* агар бизнес субъектлари ёки инвесторлар мамлакатда жиноятчиликка қарши самарали профилактика тизими мавжудлигини кўраётган бўлса, урушсиз ва шаффоф иқтисодий муҳитда

фаолият юритишга кўпроқ қизиқади. Қонунийлик ва ҳуқуқий маданиятни мустаҳкамлаш профилактика инспекторлари фуқаролар ва бизнес субъектларига қонунчиликка риоя қилишнинг аҳамияти, жиноятчилик оқибатлари ҳақида тарғибот олиб борадилар ва ҳуқуқий маданиятни оширишга хизмат қиладилар.

Ўзбекистон Республикасининг “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги (ЎРҚ-407-сон, 16.09.2016) Қонунда 4-моддасида ички ишлар органлари фаолияти йўналишлари рўйхатидан “ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, уларнинг сабабларини ва содир этилишига имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш ҳамда бартараф этиш” кўрсатилган. Шу билан бирга, Қонуннинг 10-моддасида ички ишлар органи ходими қонуний талабларни бажаришда ва ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширишда фуқаролар, давлат органлари, ташкилотлар томонидан тақдим қилиниши лозим бўлган ахборот, ҳужжат ва материалларни қабул қилиш, текшириш каби вазифаларнинг мажбурийлиги белгиланган. Бундан ташқари, Қонун ички ишлар органларининг ўз фаолиятида замонавий технологиялардан, ахборот тизимларидан фойдаланишини ҳам назарда тутди (12-модда), бу эса профилактика инспекторлари учун рақамли воситалардан фойдаланиш имкониятларини кенгайтиради. Шу мажмуадан келиб чиқиб, профилактика инспекторларининг иқтисодий жиноятлар профилактикасидаги роли ва аҳамияти қуйидагича тушунилиш мумкин.

Иқтисодий жиноятлар – жамият, давлат ва фуқароларнинг молиявий манфаатларига зарар етказувчи, иқтисодий барқарорликка таҳдид солувчи ҳуқуқбузарликлар ҳисобланади. Бундай жиноятларнинг олдини олишда профилактика инспекторларининг фаолияти алоҳида аҳамиятга эга. Профилактиканинг самарали тизимини шакллантириш, ички ишлар органларининг ваколатлари доирасида иқтисодий ҳуқуқбузарликларнинг

олдини олиш бўйича тадбирларни амалга ошириш – бугунги куннинг долзарб вазифаларидан биридир.

Профилактика инспекторларининг Иқтисодиёт соҳасидаги жиноятларни профилактикасини такомиллаштириш умумий профилактика бўйича йўналишлари *Хуқуқий онг ва маданиятни ошириш* аҳоли, айниқса, тадбиркорлар ва ёшлар ўртасида иқтисодий жиноятлар оқибатлари ҳақида ҳуқуқий тарғибот тадбирларини ташкил этиш; *Давра суҳбатлари, ҳуқуқий маслаҳат кунлари ва учрашувлар ўтказиш* криминоген вазиятни таҳлил қилиш, маҳалладаги ишсиз аҳоли, ноқонуний фаолият билан шуғулланаётган шахслар тўғрисида ахборот йиғиш, муқаддам жиноят содир этган, қайта жиноят содир этиш эҳтимоли юқори бўлган шахсларнинг рўйхатини шакллантириш ва мунтазам кузатув олиб бориш. *Аҳоли билан ҳамкорлик* тадбиркорлар, маҳалла фаоллари, ННТ ва оммавий ахборот воситалари билан ҳамкорликда жиноятчиликка қарши курашиш ташаббусларини ривожлантириш, “Хавфсиз маҳалла”, “Хавфсиз тадбиркорлик” каби лойиҳаларда иштирок этиш.

Профилактика инспекторларининг Иқтисодиёт соҳасидаги жиноятларни профилактикасини такомиллаштириш махсус профилактика бўйича йўналишлар *Мақсадли мониторинг ва таҳлил*. Валюта, солиқ, контрабанда, фирибгарлик, ноқонуний тадбиркорлик каби иқтисодий жиноятларни таҳлил қилиш, иқтисодий хавф туғдирадиган фаолият турларини аниқлаш ва тегишли органларга маълумот етказиш. *Профилактик ҳисоб ва назорат* жиноят содир этган шахсларни профилактик ҳисобга олиш, улар билан профилактик суҳбатлар ўтказиш, қайта жиноят содир этиш эҳтимолини пасайтиришга қаратилган чоралар. *Ташкilot ва корхоналар билан ишлаш* корхоналарда ички назорат тизимлари жорий этилишига кўмаклашиш, маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканларида мавжуд техник воситалар, харита, интернет, видеоконференцалоқа имкониятлари орқали профилактик тадбирларни

самарали ташкил этиш, ахборот базалари ва электрон хариталар ёрдамида таҳлил ишларини самарали олиб бориш.

Иқтисодий жиноятларга оид махсус профилактика курсларини ташкил этиш. *Ахборот-коммуникация технологиялари орқали жиноятларни эрта босқичда аниқлаш тизимини ривожлантириш.* ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, солиқ ва прокуратура органлари билан ҳамкорликни мустаҳкамлаш. Хулоса қилиб айтанда Иқтисодий жиноятларнинг олдини олишда профилактика инспекторлари зиммасига улкан масъулият юкланган. Бу йўналишдаги фаолиятни самарали ташкил этиш орқали жиноятчилик даражасини камайтириш, ҳуқуқий онгни юксалтириш ва жамиятда барқарорликни таъминлаш мумкин.

Ўзбекистонда иқтисодий жиноятчиликка қарши курашишда профилактика инспекторлари ва ҳуқуқ-тартибот органларининг роли жуда муҳимдир. Иқтисодий жиноятлар жамиятнинг ижтимоий-иқтисодий барқарорлигига салбий таъсир кўрсатади, шу боис уларнинг олдини олиш ва профилактикасини кучайтириш зарур. “Ҳуқуқбузарликларни профилактика қилиш” тўғрисидаги қонун ва миллий антикоррупция стратегиялари мазкур жараёнда самарали ҳуқуқий асос бўлиб хизмат қилади. Иқтисодий жиноятларнинг турлари ва хусусиятлари бўйича олиб борилган таҳлиллар уларга қарши курашишнинг замонавий усулларини ишлаб чиқишга ёрдам беради. Шунингдек, жамоатчиликда ҳуқуқий маданиятни ошириш ва коррупцияга қарши кенг қамровли тарғибот ишларини олиб бориш орқали иқтисодий жиноятларнинг сонини камайтириш мумкин. Келгусида ушбу соҳадаги профилактика чоралари ва ҳуқуқий асосларни такомиллаштириш, шунингдек ички ишлар органлари ва бошқа мутасадди идоралар ҳамкорлигини мустаҳкамлаш муҳим аҳамият касб этади.

АДАБИЁТЛАР ВА МАНБАЛАР РЎЙХАТИ:

1. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак.—Т., 2017. – 104 б.
2. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси <https://lex.uz/docs/-6445145>.
3. Ўзбекистон Республикасининг 2019-йил 2-апрелдаги “Жазони ижро этиш муассасаларидан озод қилинган айрим тоифадаги шахслар устидан маъмурий назорати тўғрисида”ги ЎРҚ-532-сон қонуни <https://lex.uz/docs/-4494709>.
4. Ўзбекистон Республикасининг 2019-йил 2-сентябрдаги “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги ЎРҚ-561-сон қонуни <https://lex.uz/docs/4494709>.
5. Ўзбекистон Республикасининг 2017-йил 11-сентябрдаги “Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси қонунига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақида”ги ЎРҚ-445-сон қонуни <https://lex.uz/docs/-3336169>.
6. Ўзбекистон Республикасининг 2016-йил 16-сентябрдаги “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги ЎРҚ-407-сон қонуни <https://lex.uz/docs/-3027843>.
7. Ўзбекистон Республикасининг 2014-йил 14-майдаги “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги ЎРҚ-371-сон қонуни <https://lex.uz/docs/-2387357>.
8. Ўзбекистон Республикасининг 2010-йил 29-сентябрдаги “Вояга етмаганлар ўртасида назорацизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида”ги ЎРҚ-263-сон қонуни <https://lex.uz/docs/-1685726>.
9. 2024 йилда Ўзбекистонда содир этилган жиноятлар сони 132 000 тасидан ошди UzDaily, 2024. URL: https://www.uzdaily.uz/en/the-number-of-crimes-in-uzbekistan-in-2024-exceeded-132000-cases/?utm_source=chatgpt.com.
10. Ўзбекистонда жиноятлар статистикаси ҳақидаги хабар Rost24, 2024. URL: https://rost24.uz/uz/news/1551?utm_source=chatgpt.com.
11. Расмий жиноятлар статистикаси ва таҳлили. Gazeta.uz, 2025. URL: https://www.gazeta.uz/en/2025/01/29/official-crimes/?utm_source=chatgpt.com.

12. Ўзбекистонда сўнгги беш йилда кибержиноятлар сони 68 мартага ўсди.Yuz.uz, 2024.URL: https://yuz.uz/en/news/v-uzbekistane-chislo-kiberprestupleniy-za-poslednie-pyat-let-vroslo-v-68-raz?utm_source=chatgpt.com.

13. Коррупция билан боғлиқ жиноятлар ва уларнинг зарарлари охиб бормокда.Tashkent Times, 2024.URL: https://tashkenttimes.uz/national/16059-corruption-related-crimes-and-damage-caused-by-them-on-the-rise?utm_source=chatgpt.com.

14. Иқтисодий жиноятларга қарши курашиш тизимини такомиллаштириш.UzDaily (ўзбек тилида), 2024.URL: https://www.uzdaily.uz/uzc/qonun-bilan-iqtisodiy-jinoyatlarga-qarshi-kurashish-tizimi-yanada-takomillashtirilmoqda/?utm_source=chatgpt.com.

15. Ўзбекистон Президенти коррупцияга қарши курашда муҳим ташаббусларни илгари сурди.UZA, 2024.URL: https://uza.uz/en/posts/the-president-of-uzbekistan-announces-several-essential-initiatives-in-the-fight-against-corruption_549871?utm_source=chatgpt.com.

16. Президент ташаббуслари коррупцияга қарши кураш соҳасида.Yuz.uz (ўзбек тилида), 2024.URL: https://yuz.uz/en/news/ozbekiston-prezidenti-korrupsiyaga-qarshi-kurashish-sohasida-qator-muhim-tashabbuslarni-ilgari-surdi?utm_source=chatgpt.com

17. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси.Lex.uz, 2024.URL: <https://www.lex.uz/acts/111453>.

18. “Бизнесни нотўғри текширдингизми? Жиноят кодекси бўйича жавоб берасиз!”Norma.uz (ўзбек тилида), 2024. URL: https://www.norma.uz/uz/bizning_sharhlar/biznesni-notugri-tekshirdingmi_-_jinoyat_kodeksi_buyicha_javob_berasan?utm_source=chatgpt.com.

19 . Ўзбекистон коррупция жиноятлари учун жазони кучайтирмоқда.Tashkent Times, 2024.URL: https://www.tashkenttimes.uz/national/10857-uzbekistan-to-harshen-punishment-for-corruption-crimes?utm_source=chatgpt.com